

DESÁTKY A DÁVÁNÍ VE SZ

David Beňa

Tento sz. i následující nz. referát o dávání chce připomenout známá biblická data, a snad i ta méně známá. Chce tak pomoci našemu aktuálnímu hledání. Co říká SZ o dávání? S vaším svolením se soustředím jen na pět knih Mojžíšových. Jednak proto, že Tóra je kořenem SZ (proroci i mudrosloví odtud berou mízu i témata i perspektivy); jednak proto, že 5 knih představuje relativně přehledné pole. Přesto se nezmůžu na víc než na zjednodušující souhrn; snad bude alespoň výstižný a *aplikovatelný*. Tento úkol už ale nechám na vás...

1. Hospodin dává

Chceme-li mluvit o dávání ve sz. Bibli *biblicky*, musíme začít začátkem: odkud dávající bere; odkud se dávání bere? Na počátku stojí *Boží dávání*: „*Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.*“ A **stvořil** ji pro člověka. Jen stručně: V prvních třech dnech připravil Bůh světlo, klenbu, moře a souš a na souši potravu: hrubou stavbu, instalace, špajz. V dalších dnech pak klenbu osadil světly a svět zabydlil. A pak už přivádí člověka, správce a *uživatele*. Od počátku Bůh dává: zajišťuje potravu, sesílá rosu i déšť, chrání setbu i žeň. Znovu se to zdůrazňuje po potopě ve smlouvě s lidstvem; a podobně v abrahámovské a sinajské smlouvě s Izraelem.

Také ty pramení v Božím dávání; jen scéna se zúží a spížirna lokalizuje: Hospodin se o Izrael zavazuje starat v jeho vlastní **zemi**. Zas jen stručně: Bůh žehná praotcům bohatstvím stád a pastvy. Poté vysvobozuje Izraelity z otročiny, aby je uvedl do země, kde se o ně postará, kterou osobně napájí rosou, která své obyvatele sytí mlékem a strdím.¹ Už na poušti ale Hospodin o Izrael pečuje; vzpomeňte na *hlavní zápletky* Ex a Nu (reptání, soudy, zázraky). A v zemi zaslíbené tomu bude nejinak: v Boží štědrosti se projeví spása, v uzavření nebeských kohoutků soud.² Boží všemoc se projevuje i péčí o jedince, jak čteme (Dt 10,17n): „*Hospodin, váš Bůh, je Bohem bohů a Pán pánů, všemocný a vzbuzující bázeň, který (...) zjednává právo sirotku a vdově, miluje cizince a dává mu chléb a šat.*“

Tento rámeček a základní linii SZ shrnuje „historické vyznání“ (Dt 26,1nn): „*Až přijdeš do země, kterou ti Hospodin, tvůj Bůh, dává do dědictví, a obsadíš ji a usadíš se v ní, vezmeš z prvotin všech polních plodů, které vytěžíš ze své země, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh, vložíš je do koše a půjdeš k místu, které vyvolí Hospodin... Přijdeš ke knězi... a řekneš mu: ,Vyznávám dnes Hospodinu, tvému Bohu, že jsem vstoupil do země, o níž přísahal Hospodin našim otcům, že nám ji dá... Hospodin nás vyvedl z Egypta pevnou rukou... a dal nám tuto zemi, zemi oplývající mlékem a medem. Nyní jsem přinesl prvotiny z plodů role, kterou jsi mi dal, Hospodine.*“

Boží otcovská péče o lidi i jeho lid je tak rámcem i zápletkou SZ a předznamenáním všeho lidského dávání.

---

¹ Dt 11,12; Nu 13.

² Lv 26; Dt 28-30.

2. Člověk dává

a. Člověk dává Hospodinu

Protože Bůh dává, dává i člověk. Co dává? A komu? U Mojžíše člověk dává Bohu, ale pak, či spíše *tak* i lidem. Začněme dáváním Bohu. Ze všeho nejdřív nám na um asi přijdou desátky; pochopitelně, jen ne zcela právem: Snad kromě Dt 14 nejsou totiž desátky nikde hlavním tématem; všude jinde, kde je o nich řeč – v Gn 14 a 28, Lv 27, Nu 18, Dt 12 a Dt 26³ – jsou takříkajíc vedlejší větou *jiné* hlavní výpovědi. Nejsou také zdaleka jediným sz. odvodem; hrají spíše svou vymezenou roli v širším komplexu dávání a *obětování* Hospodinu.

Od počátku - vzpomeňte na Kaina a Ábela - lidé automaticky a bez vyzvání Bohu obětují z toho, v čem poželal jejich práci. S obdobnou samozřejmostí obětují praotcové; a Abram s Jákobem odevzdávají, příp. slibují odevzdat, i desátek z toho, co Bůh dal, příp. *pokud* dá.⁴ V Ex až Dt jsou desátky jmenovány jedním dechem s pravidelnými i příležitostnými oběťmi, někdy vystupují vedle *povinných* odvodů prvotin úrody a prvorozených kusů dobytka, jindy naopak vedle *dobrovolných* darů osob, zvířat a nemovitostí zasvěcených do času, příp. trvale klatých.⁵ Pestrá škála obětí a odvodů, ať dobrovolných, či povinných, jistě odráží pestrou škálu Božích darů: proto zasvěcení majetku i času, proto smířící oběti a desátky – cituji - „*ze setby země a plodů stromů*“, „*obilí, moštu a oleje*“, „*bravu a skotu*“.⁶ Vyjadřují se tu ale také lidské potřeby: smířit se s Bohem, setkat se s Ním, uctívat Ho, vyjádřit vděčnost. V obětech a odvodech tak Bůh hmatatelně staví člověku před oči svou mnohostrannou péči; a člověk v nich – takříkajíc vlastní krví - Bohu odpovídá a Boha oslovuje, volá.

Ale zaměříme se na okamžik přímo na **desátky**. Jde, souhrnně řečeno s Dt (14,22), o jednu desetinu „*z veškeré úrody setby, která každoročně na poli vyroste*“, příp. jak říká Lv (27,32n), o každý „*desátý kus, který* (EP: při počítání) *prochází pod holí... dobrý či špatný*“. Desátek není obecně desetina majetku či příjmu, nýbrž desetina úrody a stáda, odváděná každoročně svatyni, nejspíš v době žní a sklizně, tedy v termínech žňových svátků (pesach, šavuót, sukót).⁷ Je nápadné, že Tóra mluví *jen* o naturálních desátcích;⁸ přičemž to zřejmě nelze připsat pouze na vrub zemědělské a předmincovní povaze ekonomiky. Nejpozději od stavby stánku – který se nota bene stavěl z materiálu a práce *dobrovolně* darovaných⁹ – patří do Izraele i řemeslníci; a ti v okolních národech odevzdávali bohům desátek z kovu, z vlny atp. Přesto sz. desátek zůstal až do perského období odvodem čistě naturálním, farmářským:¹⁰ snad proto, že má jít právě o výnos *země, Boží země* (z níž lidská práce takříkajíc pouze těží¹¹).

³ 2Pa 31,5n.12; Neh 10,38n; 12,44; 13,5.12; Am 4,4; Mal 3,8-10.

⁴ Gn 14,20; 28,20-22. Desátek chrámu, resp. božnému králi, je doložen v Mezopotámii, Ugaritu, Egyptě atd.

⁵ Lv 27,1nn; Dt 12,6.11.17; 14,23.

⁶ Lv 27,30.32; Dt 14,23.

⁷ Lv 23,1nn: v10n.16n.22.39n; srov. Ex 24,14-19; Dt 16,1nn.

⁸ Výjimkou je možnost vyplatit rostlinný desátek ustanovená v Lv 27,30-33; desátek z dobytka se nevyplácel.

⁹ Ex 35; Ezd 2,68n. V Ezd 6,4.8nn; 8,17nn aj. je stavba i provoz chrámu financován i ze státního rozpočtu.

¹⁰ 2Pa 31,5n; Neh 10,38n; 13,5; Mal 3,10. Srov. Mišna, Ma'aserot.

¹¹ Dt 12,7.18: „...k čemu jsi přiložil svou ruku.“

Desátek je v Tóře tedy **k jídlu** a *fakticky* se také jí. Podobně jako oběti; také ty – či většina z nich – se jedly: kromě celopalů a těch, jejichž krev se vnášela za oponu, všechny, zvířecí i rostlinné.¹² Část zvířete (krev, tuk) se obětovala; část se likvidovala; a zbytek – tj. valná část obětiny - se *jedl*. Že to byli většinou kněží ve stavu rituální čistoty, kdo oběť v chrámu požíval, zatímco „laický“ obětník, rovněž čistý, jedl jen z oběti pokojné,¹³ nechme stranou. Teď nás zajímá fakt, že konzumace patří k samé podstatě většiny obětí, a to i obětí smírcích:¹⁴ „*Proč jste nejedli oběť za hřích na svatém místě? Vždyť je to velesvaté,*“ rozhněval se Mojžíš na Áronovce, „*vám ji dal, abyste nesli nepravost pospolitosti a konali za ní před Hospodinem smírcí obřady.*“ Obětovat za hřích, nést vinu lidu a jíst z oběti patří k sobě; oltář a stůl stojí ve SZ blízko sebe. Kdo, co, kde a s kým jí, či nejí, je vůbec ústředním tématem Tóry (ale i NZ).¹⁵

Ale zpět k desátkům: i ty se, jak jsme viděli, jedly, a to „*na svatém místě*“. Desetinu úrody pole i pastvy bylo potřeba doručit do **chrámu**. Co když to ale „plátce“ měl daleko, než aby se vláčel se stádem a povozem? Mohl desátek doma směnit za stříbro a za to pak na „*svatém místě*“ nakoupit – cituji z textu o každoročním desátku¹⁶ – „*všechno, po čem zatoužíš, skot, brav, víno, opojný nápoj, cokoli budeš chtít, a budeš jíst před Hospodinem*“. Citovaný verš pochází z **Dt 12-14**, z rozpravy o bohoslužbě, resp. modloslužbě. Víceméně se tu řeší otázka, kde jíst oběti (a další dary a desátky). Nejprve se třikrát zopakuje, že Izrael nesmí po vzoru národů přinášet oběti (a desátky) kamkoli, nýbrž jen na místo, které Bůh vyvolí: pouze „*před Hospodinem*“ smí Izraelité oběti (a desátky) jíst a – cituji - „*radovat se ze všeho, k čemu jste přiložili ruku a v čem ti požehnal Hospodin*“.¹⁷ Jíst maso pro svou potřebu smí Izraelité jistě kdekoliv a „*kdykoliv po něm zatoužíš*“, říká se tu dvakrát. Avšak co je „*svaté Hospodinu*“, se smí jíst *pouze* v chrámu. Pravá bohoslužba je v Dt 12-14 jednak otázkou jídelníčku (jen oběti a desátky, jen košer), jednak otázkou lokalizace jídelny (jen v chrámu, ne kdekoli).

b. Člověk dává lidem

Myslím, že je na čase přejít k bodu b) člověčímu dávání *lidem*. Stále na ně totiž narážíme: oběti Bohu byly z valné části tráveny žaludečnickými šťávami kněží a obětníků; podobně desátky adresované chrámu byly určeny lidem. Komu konkrétně?

Jak známo, příjemci desátků byli příslušníci kmene **Lévi**. Právě je si totiž Bůh vybral ke strážné a pomocné službě při svatyni (obětnickou roli hráli potomci léviovce Árona).¹⁸ Vyvolil si je – několikrát se říká také: „*daroval je Áronovi*“, příp. že Izraelci je nabídli Bohu v oběť pozdvihování – náhradou za prvorozené muže z jiných kmenů Izraele.¹⁹ **Nu 10-18**, jeden

¹² Lv 6,16.23; 2,3.10; 6,9-11; 7,6-1.15; 24,9; Dt 18,3-5 aj.

¹³ Lv 22,1nn; 19,5-8.

¹⁴ Lv 10,17. Srov. 7,6-10.

¹⁵ Gn 2-3; 18,1nn; 31,36nn atd. Více než 1/3 výskytů slovesa „jíst“ ve SZ je právě u Mojžíše; v Lv 106x.Srov. spory v církvi o společné stolování Židů a pohanů, resp. silných a slabých (Ga 2,11nn; Sk 15,20; Ř 14,1nn aj.).

¹⁶ Dt 14,26.

¹⁷ Dt 12,7.12.

¹⁸ V královské době sloužili rovněž jako královští úředníci; snad proto se mluví i o „královském desátku“.

¹⁹ Nu 3,40nn; Nu 8,10nn.

z desátkových textů, ze široka – pomocí příběhů i rituálních zákonů – vypráví o prosazování těchto posvátných privilegií: Vzpomeňte Miriamin a Áronův útok na Mojžíšovo vedení; Dátanovu *laickou* vzpuru proti léviovským výsadám; nebo Kórachovu *léviovskou* revoltu proti výsadám áronovských kněží. V podstatě se zde řeší otázka, kdo reprezentuje lid před Hospodinem, kdo obětuje, kdo jí z obětí. Bůh se opakovaně staví za Mojžíše, Áronovce i léviovce, za každého na jeho vymezeném místě; a tento mandát v Nu 18 ukotvuje, podepírá ekonomicky: Kněžím jako „*dědičný podíl*“ nenáleží země, ale oběti pozdvihování, příp. „*hrudí z oběti podáváníí a pravá kýta z oběti pozdvihování*“, prvotiny z úrody, vše klaté a prvorozená zvířata i výkupné za prvorozené chlapce.²⁰ Ani léviovcí nedostanou zemi, dědičně jim ovšem připadnou právě desátky Izraele, z nichž mají sami odvádět desetinu, tu nejlepší, kněžím, nazývanou někdy také „*oběť pozdvihování*“.²¹ Oběti tedy sice míří k Bohu, jejich pozemskými příjemci, správci a *uživateli* jsou však kněží. Podobně desátky, Hospodinovy podíly z úrody a vrhu, představují v pozemských souřadnicích základní živobytí, ale i moc lévijců.

Jak tento náleží – že oběti a desátky náleží kmeni Lévi – srovnat s texty, které jsme zmínili dříve a které strážníky označují jinak? Připomínám, doplňuji: Izraelita měl každoročně přinést desátek, spolu s dalšími dary a oběťmi, do chrámu a tam – cituji z Dt 12-14²² - „*je budeš jíst ty i tvůj syn a tvá dcera, tvůj otrok a tvá otrokyně i lévijec, který žije ve tvých branách. Před Hospodinem se budeš se radovat ze všeho, k čemu jsi přiložil ruku... aby ses učil bát Hospodina*“. Judaismus Druhého chrámu odtud vyvozuje „druhý desátek“: první (z Nu 18) náleží léviovcům, druhý (z Dt 12) dárcům. Snad ale nemusíme rozlišovat: Každý, tj. ten jediný desátek bude jíst, četli jsme, „*také lévijec*“, ale nejen on; každoroční desátek mají spolu s lévijci v chrámu – s radostí a aby se učili bohabojnosti - jíst „*plátcí*“ desátku s rodinou a s čeládkou. Seznam stolovníků ale musíme rozšířit ještě víc (a opět myslím nejde o nějaký „*třetí desátek*“, nýbrž o třetí zacílení jediného desátku): Každého 3. roku, v „*roce desátků*“,²³ se totiž desátek neodháněl a neodvážel do chrámu, nýbrž skládal se „*v branách*“, takřkajíc na obci, a – cituji (Dt 14,28n)²⁴ - „*přijde lévijec, protože nemá s tebou podíl ani dědictví, a bezdomovec* (tj. azylant, cizinec), *sírotek a vdova, kteří žijí ve tvých branách, a budou jíst dosyta, aby ti Hospodin, tvůj Bůh, žehnal při každé práci, kterou bude tvá ruka konat*“. Desátek náleží lévijcům – jako jejich živobytí a opora jejich výsad; spolu s lévijci ale – asi při každoroční slavnostní předávce o svátcích – náleží i dárcům desátku; a každého 3. roku také chudým. Encyklopedie Judaica mluví o sekularizační tendenci. Všednost je tu posvěcována, a posvátno vystaveno všednosti; léviovcí v chrámu patří mezi potřebné, potřební v obci jsou naopak rovni kněžím. Desátek ve SZ má nejen duchovní a politický, ale i rodinný, didaktický, festivalový a navíc vysloveně *sociální* charakter.

Obrázek o lidském dávání člověku by ale nebyl úplný, kdybychom pominuli, co následuje po Dt 14 v Dt 15 aj., kde je řeč o „*sociálních odvodech*“. Tóra na podporu potřebných zavádí

²⁰ Nu 18,8nn; Lv 7,34; 10,14n.

²¹ Nu 18,21nn. Neh 13,5; Mal 3,10.

²² Dt 12,7.12.18; 14,26n.

²³ Dt 26,12.

²⁴ Lv 26,12nn.

odpuštění dluhů každého 7. roku (jakousi permanentní, institucionalizovanou revoluci); dále opakovaně vyzývá k velkorysé štědrosti: k bezúročným půjčkám Izraelitům podle potřeby prosebníka; k vykupování z dluhů; k jisté nedbalosti při sklizních, aby na poli a v sadu zbylo dost pro chudé; zkrátka: k pozornosti a milosrdenství vůči potřebnému bratru i hostu.²⁵ Nic z toho nelze vyčíslit; snad i proto je v této souvislosti řeč o spravedlnosti, tzn. o jednání, které je v souladu se závazky smlouvy: „*To bude tvá spravedlnost před Hospodinem*“, říká Mojžíš (Dt 24,13) tomu, kdo – jak prosté - vrátí chudému dlužníkovi na noc zástavu. Znovu se ukazuje, jak zemitá a konkrétní je v Tóře nejen Boží péče a bohoslužba, ale i spravedlnost.²⁶

3. Hospodin dává

A zde se kruh uzavírá: Hospodin dává Izraeli (i všem lidem), aby Izrael (i každý) dával. Bůh žehná, aby člověk byl požehnáním pro své bližní, zvl. pro lévijce a potřebné.²⁷ A naopak, stává-li se člověk požehnáním, dává-li bližnímu, co mu náleží, příp. oč prosí, pak Bůh jaksi „na oplátku“ žehná člověku i jeho zemi.²⁸ Dávání je v rámci smlouvy *vzájemné* (ačkoli zdrojem a vzorem je vždy Hospodin): Bůh dává, aby člověk dával - Bohu, chrámu i bližnímu, „kléru“ i chudým, v naturáliích i v hmotných darech -, a tak sám od Boha i bližních dostává.

Povinnými (naturálními) odvody je zajištěna svatyně; jsou jimi také hmatatelně vyjádřena a podepřena áronovská a lévijská privilegia. Potřebný je odkázán především na dobré srdce lidí: solidaritě a nápadité velkorysosti se meze nekladou. Naopak (a tak lze myslím chápat sz. proporce): dobrovolnou velkorysost je zapotřebí praktikovat, a to ostatní – oběti a desátky - nezanedbávat (Mt 23,23).

Otázkou – hermeneutickou i praktickou – zůstává novozákonní převoditelnost těchto řádů a rad Tóry do naší industriální, sekulární a *neizraelské* reality. Co s řády, které bytostně srůstají s institucemi, které už neexistují (chrám, kněžstvo) a které jsou pro nz. církve podstatně nepodstatné?²⁹ Mohou nám být inspirací sz. proroci? Co a jak z Tóry přebírají? Co a jak aplikuje Pán Ježíš? Co a jak používají epištoly? Ale to už se notně vykláním přes zábradlí do NZ a poděkuji vám raději za pozornost.

---

²⁵ Dt 15,1nn; 10,17n; 23,20n; 24,10nn; Lv 19,9n; 23,22 aj.

²⁶ Také Gn 15,6 se týká země a potomstva.

²⁷ Gn 12,1nn; Dt 12,7; 15,4.10.; 23,21; 28,8.

²⁸ Dt 15,10n.

²⁹ Podobnou otázku řeší i rabínský judaismus. Pro apoštola Pavla je „svoboda od zákona“ (obřízka, kašrut, sváteční kalendář a další znaky sz. exkluzivního Izraele) podstatným rysem jeho evangelia.

Shrnutí a doplňky, zkusmé podněty k aplikaci

- Proporce učení Zákona o dávání lze vyjádřit (Mt 23,23): „Toto je třeba činit (lidskost: charita, právo), a ostatní (kult: oběti, desátky) nezanedbávat.“ Solidarita (paběrky, odpuštění dluhů, půjčky, štědrost, právo) je přikázána; až na pravidla 7. roku (a s tím souvisejících cen dluhů) je ale svěřena lidské moudrosti a kreativitě: dobrovolnosti a dobrosrdečnosti se meze nekladou.
- Ve SZ lze rozlišit jednak povinné odvody (některé oběti, desátky, prvotiny, prvorozené kusy), jednak dobrovolné dary (na stavbu svatyně, některé oběti, záslibné dary, charita). Je zajímavé, že všechny povinné odvody svatyni (kněžím, levitům) jsou *naturální*, jsou k jídlu (některé dary lze vyplatit, srov. Lv 27), zatímco dobrovolné dary mohou být i finanční a hmotné.
- Každoroční desátek z úrody pole a přírůstku stád náleží levitům; nemají totiž vlastní půdu, zato namísto prvorozených Izraelitů slouží ve svatyni. Lévitě odevzdávají desetinu z desátku kněžím. Každého 3. roku náleží desátek i chudým a cizincům přímo v místě bydliště plátce. Při předávání každoročního desátku v chrámu, resp. na obci každého 3. roku, z desátku společně s levity, resp. chudými, slavnostně jí i dárce a jeho domácnost. K podstatě sz. desátku tedy patří:
  - jde o povinný odvod Hospodinu, tj. svatyni, tedy jejímu personálu;
  - je to desetina každoroční úrody a přírůstku stád, plodů Boží země;
  - náleží levitům, chrámovému personálu, a každého 3. roku také místním potřebným;
  - odevzdává se v chrámu, příp. každého 3. roku ve vlastní obci;
  - dárce i příjemci, ve stavu rituální čistoty, z desátku v chrámu, příp. 3. roku v místě, „dosyta a dopita“ jedí před Hospodinem;
  - jsou odpovědí na Boží požehnání, a tak i ukazatelem duchovního zdraví Izraele (Mal 3).
- Časem přistupují další (peněžní, naturální aj.) povinné odvody králi a chrámu. Ty jsou ovšem hodnoceny kriticky nebo dvojnásobně (1Sa 8,10nn; 1Kr 12,1nn aj.). V období druhého chrámu se výslovně rozlišují dva až tři desátky, přibývá také chrámová daň, daň okupační vrchnosti atd. Rabínský judaismus s ohledem na neexistenci chrámu zachovává desátky pouze v symbolické, resp. příležitostné podobě.

***

- Jak můžeme – s ohledem na nz. nauku a svou současnou situaci – aplikovat či využít sz. ustanovení: rozlišení povinnosti a dobrovolnosti; rozlišení naturálií a financí; propojenost služby Bohu a bližnímu?
  - Na které sz. linie navazuje NZ?
  - Jak na ně máme, můžeme navázat my?
- Jeruzalémský chrám ani činné levitské kněžstvo neexistují: podstatné prvky sz. desátku schází. Církev navíc podle apoštolského učení žije právě *bez ohledu* na tyto instituce (sz. chrám, oběti, obřizka, svátky, čistá a nečistá zvířata).
  - Jak je tomu s novozákonní převoditelností sz. desátků do naší situace?
  - Jaký je jejich aktuální význam?
- Podíl na obětech, prvotinách anebo desátcích hmatatelně symbolizoval a ekonomicky podpíral posvátná privilegia kněží a levitů; byl také mzdou za jejich náročnou službu.
  - Co o této spojitosti duchovního pověření a ekonomické moci říká SZ a NZ?
  - Jaké světlo to vrhá na naši současnou realitu?